

УДК 343.58:342.9:351.765(477)

Д.О. КАЛМИКОВ, канд. юрид. наук, Луганський державний університет внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка

САНКЦІЇ СТАТТІ 299 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ: СУЧАСНИЙ СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ ВДОСКОНАЛЕННЯ

Ключові слова: жорстоке поводження з тваринами, кримінальна відповідальність, санкція частини статті, правила конструювання кримінально-правових санкцій

Як впливає зі змісту численних міжнародних нормативно-правових актів у сфері захисту тварин, кожна людина має моральний обов'язок поважати всіх живих істот нашої планети, в тому числі й тварин, ураховуючи при цьому ту важливу обставину, що останні, як і люди, здатні відчувати біль, страждати та пам'ятати.

Жорстоке ж поводження з тваринами є проявом аморальної поведінки людини, яке не лише свідчить про відверте нехтування природними правами представників тваринного світу та загально визнаними суспільними цінностями, а й може призвести до «викривлення» (деформації) психіки оточуючих людей (особливо дітей), переосмислення ними власного бачення подальшого співіснування людей з іншими представниками живої природи¹.

Небезпека цього правопорушення полягає ще й у тому, що жорстокість, виявлена щодо тварин, стає нормою поведінки, поширюєть-

¹ Ще за радянських часів О.М. Ігнатов звертав увагу на те, що безглузде знищення тварин, їх катування і тортури не тільки ображають моральні почуття громадян, а й, відбуваючись на очах дітей, розвивають у них такі негативні риси, як жорстокість і душевна черствість, байдужість до страждань живої істоти, сприяють формуванню садистських нахилів, тобто завдають величезної шкоди їх вихованню [1, с.343].

ся і на взаємини з людьми, відіграє негативну роль у вихованні молоді [2, с.877]. За порушення вимог законодавства у сфері захисту тварин від жорстокого поводження із ними винні особи несуть не лише адміністративну (ст.89 КпАП України) та цивільно-правову, а й кримінальну відповідальність (ст.299 КК України).

На теренах української та російської правової науки аналіз підстав і видів юридичної відповідальності за вчинення жорстокого поводження з тваринами висвітлюється здебільшого на сторінках підручників з кримінального та адміністративного права або науково-практичних коментарів до КК України, КК Російської Федерації, КпАП України, КпАП Російської Федерації. Йдеться, зокрема, про праці Ю.М. Антоняна, І.В. Арістової, І.М. Даньшина, В.Т. Дзюби, О.Л. Дубовика, Е.Н. Жевлякова, М.Й. Коржанського, В.О. Кузнецова, В.А. Ломака, В.О. Навроцького, З.О. Незнамової, С.В. Публінської, О.І. Рарога, Ю.М. Ткачевського, М.І. Хавронюка, Х.П. Ярмакі, С.С. Яценка та деяких інших фахівців із кримінального та адміністративного права.

У працях окремих українських і російських юристів питання юридичної відповідальності за жорстоке поводження з тваринами розглядалися більш детально (І.І. Лобов, К.Ю. Гаєвська, І.А. Головка, В.А. Копилян, В.О. Морозова, А.В. Ландіна, Л.С. Кучанська, В.В. Кузнецов, С.П. Репецький, С.Ф. Денисов, А.М. Плешаков і С.П. Щерба та деякі інші фахівці у сфері кримінального та адміністративного права).

Питання ж, пов'язані із технікою конструювання санкцій ст.299 КК України, ще не були предметом окремих наукових досліджень, що й зумовлює потребу їх детального аналізу. Тому метою статті є аналіз техніки конструювання санкцій ст.299 КК України, виявлення змістовних і технічних вад кримінального законодавства в цій частині та вироблення рекомендацій щодо їх усунення.

Переходячи до безпосереднього аналізу зазначених вище питань слід відзначити, що

в межах законодавчої пеналізації та диференціації покарання суд повинен враховувати законодавчо закріплені особливості застосування окремих видів покарань до певних категорій громадян.

Так, приписами ч.1 ст.99 КК України встановлено, що штраф застосовується лише до неповнолітніх, котрі мають самостійний доход, власні кошти або майно, на яке може бути звернене стягнення. У ч.3 ст.60 КК України закріплено правило про те, що арешт не застосовується до осіб віком до 16 років, вагітних жінок та до жінок, які мають дітей віком до 7 років. Згідно ж з ч.3 ст.61 КК України, до неповнолітніх, вагітних жінок і жінок, що мають дітей віком до 14 років, до осіб, котрі досягли пенсійного віку, військовослужбовців строкової служби та до інвалідів першої і другої групи не може бути застосоване покарання у виді обмеження волі.

Системний аналіз санкцій частин 1 і 2 ст.299 КК України через призму цих правил привів до низки надзвичайно важливих і відверто «шокуючих» висновків:

1) вагітним жінкам, жінкам, які мають дітей віком до 14 років, особам, котрі досягли пенсійного віку, військовослужбовцям строкової служби та інвалідам першої і другої групи за вчинення злочинів, передбачених частинами 1 і 2 ст.299 КК України, суд може призначити лише штраф (ч.3 ст.60, ч.3 ст.61 КК України);

2) неповнолітнім особам віком від 16 до 18 років, котрі не мають самостійного доходу, власних коштів або майна, за вчинення злочину, передбаченого ч.1 ст.299 КК України, суд може призначити лише арешт і лише на строк від 15 до 45 діб (ч.1 ст.99, ст.101 КК України);

3) неповнолітнім особам віком від 16 до 18 років, котрі не мають самостійного доходу, власних коштів або майна, за вчинення злочину, передбаченого ч.2 ст.299 КК України, суд не може призначити жодного покарання (ч.1 ст.99, ч.3 ст.61 КК України);

4) неповнолітнім вагітним жінкам і непо-

внолітнім жінкам, котрі мають дітей віком до 7 років, однак не мають самостійного доходу, власних коштів або майна, суд не може призначити жодного покарання як за вчинення злочину, передбаченого ч.1 ст.299 КК України, так і за вчинення злочину, описаного ч.2 ст.299 КК України (ч.1 ст.99, ч.3 ст.60, ч.3 ст.61 КК України).

Із перших двох висновків випливає, що при призначенні покарання вагітним жінкам, жінкам, що мають дітей віком до 14 років, особам, які досягли пенсійного віку, військовослужбовцям строкової служби, інвалідам першої і другої групи, а також неповнолітнім особам віком від 16 до 18 років, котрі не мають самостійного доходу, власних коштів або майна, межі суддівського розсуду законодавцем зведені до мінімуму.

Така ситуація, щонайменше, дивує, адже навряд чи, маючи варіативність у вигляді 30 днів арешту, суд може призначити неповнолітнім особам віком від 16 до 18 років, котрі не мають самостійного доходу, власних коштів або майна (за вчинення злочину, передбаченого ч.1 ст.299 КК України), у кожному конкретному випадку і індивідуальне, і справедливе, і гуманне, і достатнє покарання винному, що забезпечило б досягнення мети, передбаченої в ч.2 ст.50 КК України.

У двох же останніх випадках суд узагалі позбавлений будь-якого вибору. У таких випадках, як зазначає Пленум ВСУ, суд, за наявності до того підстав, відповідно до ст.7 КПК України 1960 р. повинен закрити справу і звільнити особу від кримінальної відповідальності або постановити обвинувальний вирок і звільнити засудженого від покарання (абз.7 п.8 ППВСУ № 7 від 24.10.2003 р. «Про практику призначення судами кримінального покарання»). Отже, особи, зазначені у 3 і 4 висновках, можуть вільно вчиняти жорстоке поводження з будь-якими тваринами, адже суд не в змозі їх за це покарати.

Усі ці, вочевидь, негативні наслідки для практики застосування приписів ст.299 КК України та ефективної боротьби з про-явами жорстокого поводження з тваринами

зумовлені надмірною кількістю обставин, які виключають можливість застосування того чи іншого виду покарання до певної категорії винних, їх кримінологічною необґрунтованістю, вкрай низьким рівнем законодавчої техніки опису таких обставин, а також неврахуванням цих обставин під час конструювання санкцій ст.299 КК України (з точки зору видів і кількості основних видів покарань). На практиці ж усі ці проблеми призводять до того, що приписи статей 1, 50, 65 КК України та ст.2 КПК України 1960 р. залишаються декларацією на папері.

Вважаємо, що для вирішення зазначених проблем необхідно суттєво переосмислити положення кримінального закону в частині регламентації інституту призначення покарання. У межах окремих заборонних норм (у нашому випадку – частин 1 і 2 ст.299 КК України) цю проблему можна вирішити лише частково.

Оскільки ж наше дослідження присвячене не проблемам інституту призначення покарання, а проблемам юридичної відповідальності за жорстоке поводження з тваринами, то в його межах *пропонуємо у санкціях частин 1 і 2 ст.299 КК України передбачити такий альтернативний вид основного покарання, як громадські роботи.*

Реалізація цієї пропозиції дозволила би застосовувати покарання й до частини із зазначених вище «проблемних» категорій громадян, які вчинили жорстоке поводження з тваринами.

Продовжуючи характеристику караності жорстокого поводження з тваринами слід відзначити, що для практики призначення покарання за будь-який злочин (у тому числі й за жорстоке поводження з тваринами) вирішальне значення має санкція статті (частини статті), адже від передбачених у ній виду та розміру покарання залежить встановлення ступеня тяжкості конкретного злочину, оцінка його суспільної небезпеки судом, визначення виду покарання та його розмірів, межі індивідуалізації покарання тощо.

У зв'язку з цим вважаємо, що наукова об-

ґрунтованість побудови санкції статті (частини статті) має не менше значення, ніж правильне конструювання її диспозиції.

Переходячи до аналізу санкцій, передбачених у ст.299 КК України, нагадаємо, що залежно від кількості видів основного покарання санкції частин 1 і 2 ст.299 КК України є альтернативними; залежно від ступеня визначеності розмірів покарань санкції частин 1 і 2 ст.299 КК України є відносно визначеними; а залежно від вказівки на додаткові покарання всі розглядувані санкції є простими.

У науці справедливо зазначається, що під час побудови санкцій статті (частини статті) законодавець має керуватися певними принципами² та дотримуватись низки обов'язкових вимог (правил). Загалом таких вимог до конструювання санкцій статті (частини статті) висувається чимало, однак, ураховуючи предмет нашого дослідження, розглянемо лише основні з них.

Для більш якісного аналізу санкцій ст.299 КК України та зручної систематизації викладеного матеріалу наявні правила їх конструювання поділимо на: а) загальні правила конструювання санкцій статті (частини статті); б) правила конструювання санкцій тих частин статті, що описують кваліфіковані склади злочинів.

Так, комплексний і критичний аналіз кримінально-правової літератури дозволив виділити чотири основні *правила конструювання санкцій (загальні правила)*:

1. Санкція статті (частини статті) має бути такою, щоб, з одного боку, суд, не виходячи за її межі, міг призначити індивідуальне, справедливе, гуманне та достатнє покарання засудженому, яке забезпечить досягнення мети, передбаченої у ч.2 ст.50 КК України, а з іншого – щоб вид і розмір передбаченого у ній покарання (покарань) не стали причиною судоївського

² Детально про принципи побудови кримінально-правових санкцій можна дізнатися з праць Н.А. Орловської [3, 4].

свавілля [5, с.135; 6, с.33–34; 7, с.71; 8, с.267; 9, с.118–125; 10, с.101–109].

Думаємо, що це найважливіше правило побудови санкції статті (частини статті) можна вважати виконаним лише тоді, коли вона:

а) відповідає (є адекватною) типовій суспільній небезпеці описаного в диспозиції злочину;

б) передбачає види покарань та їх розмір, які нададуть суду можливість індивідуалізувати покарання з урахуванням усіх можливих варіантів вчинення злочинів у дійсності;

в) встановлює такий діапазон видів і розмірів покарань, який не буде занадто широким.

Для того щоб з'ясувати, чи відповідають санкції частин 1 і 2 ст.299 КК України зазначеним вимогам, звернемося, у першу чергу, до практики застосування цієї статті, адже, як слушно зазначає І.М. Гальперін, практика застосування кримінального закону дає широкі можливості для пізнання адекватності відображення законом соціальних умов, бо практика є не що інше, як реальне життя закону, його дія [11, с.32].

У цьому випадку нас цікавить лише судова практика, оскільки лише суд наділений правом встановлювати відповідність між конкретним суспільно небезпечним діянням та законодавчо передбаченими заходами кримінально-правового впливу.

Так, за інформацією Державної судової адміністрації України у 2008–2011 роках за ч.1 ст.299 КК України всього було засуджено 45 осіб, із яких 29 особам було призначено покарання у виді штрафу, а 16 – у виді арешту [12].

Із цього випливає, що в 2008–2011 роках у 36 % випадків українські суди дійшли висновку, що застосування штрафу в розмірах, передбачених у санкції ч.1 ст.299 КК України, є недостатнім покаранням для виправлення особи, котра вчинила простий вид жорстокого поводження з тваринами, та попередження вчинення нею нових злочинів.

Тобто, попри те, що законодавець на пер-

ше місце у санкції ч.1 ст.299 КК України поставив покарання у виді штрафу розміром від 30 до 50 НМДГ, більш ніж у третині випадків суди, керуючись положеннями ч.2 ст.65 КК України, призначають найбільш суворий вид покарань із числа перерахованих у зазначеній заборонній нормі Особливої частини КК України. У частині ж другій ст.65 КК України зазначається: «Більш суворий вид покарання з числа передбачених за вчинений злочин призначається лише у разі, якщо менш суворий вид покарання буде недостатній для виправлення особи та попередження вчинення нею нових злочинів».

Для того щоб з'ясувати думку судової гілки влади в частині адекватності санкції ч.1 ст.299 КК України на більш глибокому рівні, ми звернулися безпосередньо до тих кримінальних справ, у яких суди призначали покарання за простий вид жорстокого поводження з тваринами. З цією метою, у спосіб випадкової вибірки, ми відібрали тридцять матеріалів кримінальних справ, у яких було винесено обвинувальні вироки за ч.1 ст.299 КК України (це приблизно 50 % усіх вироків, винесених українськими судами у 2003–2011 роках), та отримали таку надзвичайно важливу інформацію:

– *по-перше*, лише у 13 із них винним було призначено покарання у виді штрафу, що складає лише 43 % від загальної кількості засуджених за цією нормою³. При цьому у 8 із них (62 %) винним було призначено штраф

³ Враховуючи ту обставину, що в 2008–2011 роках суди призначали штраф у 64 % випадків учинення простого виду жорстокого поводження з тваринами (інформація надана Державною судовою адміністрацією України), а згідно з нашим вибіркоким дослідженням вироків, винесених за ч.1 ст.299 КК України у 2001–2012 роках, ця цифра складає 43 %, то є всі підстави вважати, що в цілому по Україні у 2001–2012 роках призначення штрафу за вчинення злочину, передбаченого ч.1 ст.299 КК України, складало близько 50 %.

Відповідно, призначення арешту за вчинення злочину, передбаченого ч.1 ст.299 КК України, у 2001–2012 роках також складало близько 50 %.

найбільшого розміру (850 грн.) і лише в одній – найменшого (510 грн.). У цілому ж середній розмір штрафу, що призначався українськими судами за вчинення простого виду жорстокого поводження з тваринами, склав 768 грн., тобто понад 90 % від максимально можливого розміру цього виду покарання;

– *по-друге*, у 17 із проаналізованих нами кримінальних справ (57 %) суди призначали винним найбільш суворе покарання із передбачених у санкції ч. 1 ст.299 КК України – арешт. При цьому у 9 вироках (53 %) суди призначили винним покарання у виді арешту найбільшого розміру (6 місяців арешту). Лише в одній кримінальній справі суд призначив найменший розмір арешту – 1 місяць. Середній розмір арешту, що призначався українськими судами за вчинення простого виду жорстокого поводження з тваринами, склав 4,6 місяці, тобто близько 77 % від максимально можливого розміру цього виду покарання.

До речі, наводячи ці цифри, ми не враховували тієї важливої обставини, що частина засуджених за вчинення жорстокого поводження з тваринами є неповнолітніми, або хоч і повнолітніми, однак учиняли ці злочини за наявності обставин, що пом'якшують покарання, передбачених пунктами 1 та 2 ч.1 ст.66 КК України, відсутності обставин, що обтяжують покарання, а також при визнанні підсудним своєї вини. У цих випадках, як відомо, найбільшим розміром арешту є не 6 місяців, а 45 днів і 4 місяці відповідно.

Усе викладене, як убачається, свідчить про те, що суди не поділяють думку законодавця та не вважають санкції частин 1 і 2 ст.299 КК України адекватними суспільній небезпеці описуваних у цих нормах злочинів.

У теорії ж кримінального права справедливо зазначається, що якщо судова депеналізація фіксує суттєве зниження розміру та виду покарань, порівняно з нормативною, це повинно бути оцінено як сигнал щодо необхідності корегування закону в бік пом'якшення покарання, а якщо в судовій практиці спостерігається тенденція до засто-

сування найбільш суворо виду покарання, зазначеного в санкції заборонної норми кримінального закону, та ще й у найбільших розмірах, то існує необхідність у корегуванні кримінального закону в бік посилення кримінальної відповідальності та покарання [13, с.109; 14, с.31].

Аналогічні результати було отримано нами й під час опитування суддів, працівників правоохоронних органів і науковців. Зокрема, на запитання про те, чи відповідають санкції частин 1 і 2 ст.299 КК України характеру й ступеню суспільної небезпеки простого виду жорстокого поводження з тваринами, 63 % респондентів відповіли негативно та відзначили, що вони (санкції) мають бути значно суворішими.

Ми також не вважаємо санкції частин 1 і 2 ст.299 КК України такими, що відповідають розглядуваному правилу конструювання санкцій. З нашої точки зору, *санкції частин 1 і 2 ст.299 КК України є неадекватними типовій суспільній небезпеці як основного, так і кваліфікованого виду цього злочину, адже є занадто м'якими.*

Для підтвердження своєї думки наведемо кілька типових випадків із практики застосування приписів ст.299 КК України.

Так, 03.05.2008 р. мешканець Гребінківського району Полтавської області, підійшовши до чужого собаки на прізвисько Тузик, облив його дизельним паливом та підпалив. У результаті цих дій собаці було заподіяно опіки шкіряних покривів другого ступеня тяжкості, покалічена тварина наступні три дні провела у страшних муках, а 05.05.2008 р. померла в результаті інтоксикації організму від отриманих опіків [15].

28.08.2009 р. мешканець Краснопільського району Сумської області, перебуваючи в стані алкогольного сп'яніння, схопив власного собаку лівою рукою зашийник, а правою рукою за допомогою ножа наніс вісім колото-різаних ран в область голови та одну колото-різану рану правої задньої лапи. Не зупиняючись на цьому та бажаючи й надалі спричинити тварині особливо сильні

страждання, винний наніс серію ударів металевою частиною лопати по спині та голові собаки, чим завдав больового шоку, та відчленував лезом робочої частини лопати частину хвоста [16].

04.01.2011 р. два мешканці села Грушка Ульяновського району Кіровоградської області зайшли на територію домоволодіння сторонньої особи, спустили з металевого ланцюга собаку на прізвисько Цезар, винесли його на перехрестя вулиць Чкалова та Фрунзе та, прагнучи показати свою зневагу до наявних норм і правил поведінки в суспільстві, діючи з особливою зухвалістю та винятковим цинізмом, усвідомлюючи, що своїми діями завдають тварині істотного болю, перерізали собаку на прізвисько Цезар бензопилою навпіл(!), після чого відкинули рештки тварини на узбіччя дороги та спокійно попрямували додому [17].

20.01.2011 р. в селі Менжинка Софіївського району Дніпропетровської області двоє молодих людей В. і К., проходячи поблизу домоволодіння громадянина Ж., побачили, як Ж. знущається над домашньою твариною – собакою на прізвисько Джесіка. В. і К. зайшли на територію домоволодіння Ж. і прийняли його пропозицію взяти участь у знущанні над твариною та зняти на відео цей процес. Після цього Ж. накинув мотузку на шию дворовому собаці на прізвисько Джесіка, підвісив її до драбини, почав завдавати численних ножових поранень, а потім, цинічно посміхаючись, перерізав їй горло, облизнув кров з тіла тварини та з леза ножа, яким убив тварину.

Під час учинення цього жакіття В. утримував мотузку, якою собака була підвішена до драбини, а К. за допомогою мобільного телефону проводив відеозапис усього, що відбувалося. Потім цей запис було поширено серед населення, в тому числі й дітей [18].

Ще раз наголошуємо: такі випадки є типовими. Вони відображають зміст і характер більшості фактів жорстокого поводження з тваринами, що відбуваються на території України.

Хіба потрібні ще якісь пояснення чи аргументи на користь того, що кримінальна відповідальність за вчинення жорстокого поводження з тваринами має бути посилена? Чи потрібно доводити, що штраф розміром від 510 до 850 гривень не здатен забезпечити досягнення цілей кримінального покарання?

На нашу думку, кримінальна відповідальність за вчинення жорстокого поводження з тваринами має бути негайно посилена та максимально диференційована. При чому таке посилення має відбуватися як у напрямі збільшення розмірів наявних нині видів покарань (йдеться про штраф і обмеження волі), так і шляхом передбачення таких видів покарань, які б дозволили хоча б частково вирішити проблеми, пов'язані із неможливістю застосування покарання до окремих категорій винних (зокрема, шляхом передбачення покарання у виді громадських робіт), а також в ізоляції найбільш небезпечних винних від суспільства (зокрема, шляхом передбачення покарання у виді позбавлення волі).

2. Загальновизнано, що санкції норм, які передбачають однорідні за характером і ступенем суспільної небезпеки діяння, повинні бути узгоджені [13, с.99; 19, с.74, 93; 20, с.132; 21, с.127].

Детально проаналізувавши Особливу частину КК України, ми дійшли висновку, що однорідним за характером і ступенем суспільної небезпеки діянням із жорстоким поводженням з тваринами є злочин, описаний ст.300 КК України, тобто ввезення, виготовлення або розповсюдження творів, що пропагують культ насильства і жорстокості, расову, національну чи релігійну нетерпимість та дискримінацію.

Однорідність їх антисоціальної спрямованості нами вбачається в тому, що обидва ці діяння посягають на суспільну мораль (різниця хіба що в тому, що об'єкт складу злочину, передбаченого ст.300 КК України, є дещо ширшим), а їх головна небезпека полягає в тому, що діяння, змістом яких є жорстокість людини, відбуваючись на очах у сторонніх, розвивають у них такі негативні

риси, як жорстокість і душевна черствість, байдужість до страждань живої істоти, сприяють формуванню садистських нахилів, впровадженню жорстокого поводження і в реальне життя, в суспільство, у взаємини людей.

При цьому вважаємо, що жорстоке поводження з тваринами на очах у сторонніх осіб в окремих випадках характеризується значно вищим ступенем суспільної небезпеки порівняно з діяннями, описаними ст.300 КК України, адже відбуваються в реальному житті, на очах у людей.

Утім, про узгодженість санкцій ст.299 КК України та ст.300 КК України годі й вести мову, адже санкції останньої є значно суворішими за санкції, передбачені у ст.299 КК України.

Так, санкція ч.1 ст.299 КК України передбачає покарання у виді штрафу розміром до 50 НМДГ, а санкція ч.1 ст.300 КК України – розміром до 150 НМДГ. У той же час санкція ч.1 ст.300 КК України передбачає можливість застосування до винного покарання у виді обмеження волі строком до 3 років, а санкція ч.1 ст.299 КК України такого покарання не передбачає. Санкція ч.2 ст.299 КК України передбачає покарання у виді штрафу розміром до 200 НМДГ, а санкція ч.2 ст.300 КК України – розміром до 300 НМДГ. При цьому санкція ч.2 ст.300 КК України передбачає можливість застосування до винного покарання у виді обмеження волі строком до 5 років, а санкція ч.2 ст.299 КК України – лише строком до 2 років. Третьою ж частини ст.299 КК України взагалі не має.

Наведене вище вкотре засвідчує потребу посилення кримінальної відповідальності за вчинення жорстокого поводження з тваринами, а також узгодження санкцій статей 299 і 300 КК України.

3. Санкції статті (частини статті), що описують як основний, так і кваліфіковані склади злочинів, мають будуватися за правилом: чим вища формалізованість диспозиції, тим меншим повинен бути розрив між мінімумом і максимумом пока-

рання, і навпаки [6, с.70–71; 7, с.240–241; 22, с.128]. Виконання цього правила забезпечується як кількістю видів покарань, передбачених у санкції статті (частини статті), так і варіативністю їх розмірів.

Слід зазначити, що формалізованість диспозиції ч.1 ст.299 КК України є середньою, адже, з одного боку, у ній досить чітко визначено ознаки тварини, щодо якої вчиняється суспільно небезпечне діяння, зміст основного та додаткового об'єкта, а з іншого – досить розмито визначено характер альтернативно передбачених у ч.1 ст.299 КК України діянь: «знущання над твариною», «знущання над твариною із застосуванням жорстоких методів», «нацькування тварин одна на одну». Крім того, про посередній рівень формалізованості диспозиції ч.1 ст.299 КК України свідчить і те, що описувані нею діяння можуть спонукатися й різними мотивами. Щоправда, і санкція ч.1 ст.299 КК України є альтернативною (передбачає два основні покарання на вибір суду) з відносно визначеними розмірами покарань.

Аналогічна ситуація спостерігається й у ч.2 ст.299 КК України, формалізованість якої є середньою (як для диспозиції, що описує кваліфікований вид злочину), а розрив між мінімумом і максимумом покарань, передбачених у її санкції, є досить значним.

У зв'язку з цим вважаємо, що санкції частин 1 і 2 ст.299 КК України, хоч і є занадто м'якими, однак побудовані з урахуванням цього важливого правила.

4. Альтернатива основних видів покарань повинна бути практично в усіх санкціях статті (частини статті) [6, с.105; 22, с.129; 13, с.99–100; 21, с.128].

Це правило загалом було взято до уваги законодавцем під час конструювання санкцій частин 1 і 2 ст.299 КК України, однак альтернативність могла б бути й значно більшою.

Йдеться про те, що за ч.1 ст.299 КК України підлягають кримінальній відповідальності і ті особи, котрі один раз не сильно ударили тварину, і ті, котрі мучили тварину годинами, і ті, котрі знущалися над нею з

особливою жорстокістю, що спричинило смерть тварини тощо. За ч.1 ст.299 КК України підлягають кримінальній відповідальності як ті винні, котрі вчинили жорстоке поводження з однією твариною, так і ті, котрі вчинили таке діяння щодо десятків представників тваринного світу.

Завершення аналізу загальних правил конструювання санкцій статей (частин статей) дозволяє перейти до аналізу **найважливіших правил побудови санкцій частин статті, що описують кваліфіковані склади злочинів.**

1. Санкції частин статті, що передбачають кваліфіковані склади злочинів, повинні базуватися на санкції частини статті, що описує основний склад злочину [7, с.225]. Це означає, що будуючи санкції частин статті, які описують кваліфікований та особливо кваліфікований склад злочину, законодавець має враховувати тип санкції частини статті, що описує основний склад злочину, види передбачених у ній покарань, кількість покарань і їх розміри.

Зокрема, під час побудови санкції частини статті, що описує кваліфікований та особливо кваліфікований вид злочину, законодавцю, як уявляється, доречно використовувати одну зі схем переходу від санкції частини статті, що передбачає основний склад злочину, до санкцій тих частин статті, які описують кваліфіковані склади злочинів:

а) не змінюючи ні види, ні кількість альтернативно передбачених видів покарань (у санкції частини статті, що передбачає основний склад злочину), якщо це можливо, пропорційно збільшувати їх розміри (у санкціях частин статті, що описують кваліфіковані склади злочинів);

б) не змінюючи кількості альтернативно передбачених видів покарань (у санкції частини статті, що передбачає основний склад злочину), зменшувати кількість більш м'яких видів покарань і одночасно збільшувати кількість більш суворих видів покарань (у санкціях частин статті, що описують кваліфіковані склади злочинів);

в) поступово переходити від найбільш альтернативної санкції (частини статті, що передбачає основний склад злочину) до найменш альтернативної або взагалі безальтернативної (санкції частини статті, що передбачає найбільш кваліфікований склад злочину) за рахунок скорочення кількості м'яких видів покарань.

З нашої точки зору, перша схема є вдалою для побудови санкцій частин тих статей, які передбачають злочини невеликої або середньої тяжкості, друга – середньої тяжкості або тяжких злочинів, а третя – тяжких або особливо тяжких злочинів.

Повертаючись до санкцій ст.299 КК України, зазначимо, що їх побудовано з частковим використанням першої та другої схем. Таке рішення, з нашої точки зору, є не зовсім вдалим.

2. Уведення додаткових покарань у санкції тієї чи іншої частини статті Особливої частини КК України доречно проводити за схемою: санкція без додаткового покарання (ч.1) → санкція з факультативним додатковим покаранням (ч.2) → санкція з імперативним додатковим покаранням (ч.3) [7, с.234–236].

Утім, оскільки санкції частин 1 і 2 ст.299 КК України є простими, то це правило стосується нашого дослідження лише в контексті можливих шляхів удосконалення кримінальної відповідальності за жорстоке поводження з тваринами.

3. Види та розміри покарань, що передбачені в санкції частини статті, яка описує основний склад злочину, мають змінюватися поступово (у санкціях частин статті, що передбачають кваліфіковані склади злочину) [7, с.245–246; 19, с.89–91].

Із цього випливає, що під час побудови санкцій частин статті, які передбачають кваліфіковані склади злочину, не можна допускати:

а) різких стрибків «драбиною» видів покарань (ст.51 КК України);

б) «розриву» між максимальним розміром покарання за злочин з основним складом і

мінімальним розміром покарання за злочин з кваліфікованим складом.

Системний аналіз санкцій ст.299 КК України дозволяє стверджувати, що ні різких стрибків «драбиною» видів покарань, ні «розриву» між максимальним розміром покарання за простий вид жорстокого поводження з тваринами і мінімальним розміром покарання за кваліфікований вид цього злочину у ст.299 КК України не спостерігається.

4. «Драбина» санкцій частин статті, що передбачають основний, кваліфікований та особливо кваліфікований види злочину повинна йти або «у стик», або «з перекриттям», залежно від особливостей конкретного складу злочину [7, с.246].

При цьому переважна більшість науковців вважають, що максимальний розмір покарання за злочин з основним складом одночасно має бути й мінімальним розміром покарання за злочин з кваліфікованим складом [23, с.240; 24, с.44; 21, с.128].

Ми також вважаємо, що у переважній більшості випадків покарання за основний, кваліфікований та особливо кваліфікований види злочину слід конструювати «у стик», однак маємо визнати, що під час побудови санкції ч.2 ст.299 КК України цього правила враховано не було.

Так, ч.1 ст.299 КК України передбачає покарання у виді штрафу розміром від 30 до 50 НМДГ, а ч.2 ст.299 КК України – покарання у виді штрафу розміром від 30 до 200 НМДГ. Із цього випливає, що покарання у виді штрафу за вчинення простого та кваліфікованого виду жорстокого поводження з тваринами не лише не йде «у стик», а й відбувається «повне перекриття».

Така ситуація є грубим порушенням правил побудови санкцій частин статті, що описують кваліфіковані склади злочинів, адже за вчинення кваліфікованого виду жорстокого поводження з тваринами (діяння, яке характеризується значно вищим ступенем суспільної небезпеки) суд може призначити таке саме покарання, що й за простий вид жорстокого поводження з тваринами (злочин,

який не характеризується підвищеною суспільною небезпекою).

Більше того, оскільки нижча межа покарання у виді штрафу як у ч.1 ст.299 КК України, так і у ч.2 ст.299 КК України є однаковою (30 НМДГ), то виходить, ніби ступінь суспільної небезпеки цих злочинів без урахування обставин, що пом'якшують чи обтяжують покарання, є однаковим. Утім це ж не так.

Ураховуючи викладене, вважаємо, що «драбина» санкцій частин 1 і 2 ст.299 КК України повинна йти «у стик» (максимальний розмір покарання за злочин з основним складом одночасно має бути й мінімальним розміром покарання за злочин з кваліфікованим складом), а тому санкції цієї статті мають бути переглянуті з урахуванням зазначеного правила.

Існують й інші правила побудови санкцій статей (частин статей), однак навіть викладених уже достатньо для відповідних висновків.

Ураховуючи все вищевикладене, беручи на озброєння результати узагальнення судової практики, опитування суддів, працівників правоохоронних органів і науковців, які мають науковий ступінь за спеціальністю 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право», пропонуємо таку редакцію розглядуваної статті:

«Стаття 299. Жорстоке поводження з твариною, що спричинило їй смерть

1. Протиправне знущання над твариною, вчинене із застосуванням жорстоких методів або з хуліганських мотивів, а також протиправне нацькування тварин одна на одну, вчинене з хуліганських чи корисливих мотивів, якщо в результаті такого діяння настала смерть тварини, –

карається штрафом від трьохсот до п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадськими роботами від шістдесяти до ста двадцяти годин або арештом на строк до шести місяців або обмеженням волі на строк від одного до трьох років.

2. Те саме діяння, вчинене повторно, відносно кількох тварин, у присутності неповнолітнього, групою осіб чи за попередньою змовою групою осіб, –

карається штрафом від п'ятисот до семи сот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, або громадськими роботами від ста двадцяти до двохсот сорока годин, або обмеженням волі на строк від трьох до п'яти років.

3. Діяння, передбачене частиною першою або другою цієї статті, вчинене з особливою жорстокістю, у присутності малолітнього, організованою групою чи злочинною організацією, –

карається штрафом від семисот до тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, або обмеженням волі на строк від трьох до п'яти років, або позбавленням волі на строк до двох років».

ЛІТЕРАТУРА

1. Курс советского уголовного права : в 6 т. Т. 4 / [А. А. Пионтковский, П. С. Ромашкин, Г. А. Кригер и др.] ; под ред. А. А. Пионтковского, П. С. Ромашкина, В. М. Чихвадзе. – М. : Изд-во «Наука», 1971. – 343 с.

2. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / [А. М. Бойко, Л. П. Брич, В. К. Гришук та ін.] ; за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. – [9-те вид., переробл. і доповн.]. – К. : Юрид. думка, 2012. – С. 877.

3. Орловская Н А. Основания и принципы построения уголовно-правовых санкций : монография / Н. А. Орловская. – Одесса : Юрид. л-ра, 2011. – 624 с.

4. Орловская Н А. Уголовно-правовые санкции: проблемы определения, классификации и функционального анализа : монография / Н. А. Орловская. – Одесса : Юрид. л-ра, 2010. – 296 с.

5. Келина С. Г. Принципы советского уголовного права / С. Г. Келина, В. Н. Кудрявцев – М. : Наука, 1988. – 176 с.

6. Козлов А. П. Уголовно-правовые санкции : проблемы построения, классификации и измерения / А. П. Козлов. – Красноярск : Изд-во Красноярск. ун-та, 1989. – 176 с.

7. Лесниевски-Костарева Т. А. Дифференциация уголовной ответственности. Теория и законодательная практика / Т. А. Лесниевски-Костарева. – М. : Изд-во НОРМА, 1998. – 296 с.

8. Кругликов Л. Л. Дифференциация ответственности в уголовном праве / Л. Л. Кругликов, А. В. Василевский. – СПб. : Изд-во «Юрид. центр Пресс», 2002. – 300 с.

9. Осипов П. П. Теоретические основы построения и применения уголовно-правовых санкций : аксиологический аспект / П. П. Осипов. – Л. : Изд-во Ленинградск. ун-та, 1976. – 135 с.

10. Хавронюк М. І. Щодо відповідності санкцій кримінально-правових норм суспільній небезпеці діянь / М. І. Хавронюк // Науковий вісник Дніпропетровськ. юрид. ін-ту МВС України. – 2001. – № 1. – С. 101–109.

11. Гальперин И. М. Наказание: социальные функции, практика применения / И. М. Гальперин. – М. : Юрид. лит., 1983. – 208 с.

12. Лист Державної судової адміністрації України № 949 : від 06.05.2012 р.

13. Хавронюк М. І. Довідник з Особливої частини Кримінального кодексу України / М. І. Хавронюк. – К. : Істина, 2004. – 504 с.

14. Фріс П. Л. Нарис історії кримінально-правової політики України : монографія / П. Л. Фріс. – К. : Атіка, 2005. – 124 с.

15. Кримінальна справа № 1-74/2008 р. / Архів Гребінківського районного суду Полтавської області за 2008 рік.

16. Кримінальна справа № 1-89/2009 р. / Архів Краснопілеського районного суду Сумської області за 2009 рік.

17. Кримінальна справа № 1-36/2011 р. / Архів Ульяновського районного суду Кіровоградської області за 2011 рік.

18. Кримінальна справа № 1-46/2011 р. / Архів Софіївського районного суду Дніпропетровської області за 2011 рік.

19. Філей Ю. В. Кримінально-правові санкції та їх застосування за злочини проти власності: дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.08 / Філей Юрій Володимирович. – Запоріжжя, 2005. – 232 с.

20. Похмелкин В. В. Социальная справедливость и уголовная ответственность / В. В. Похмелкин. – Красноярск : Изд-во Красноярск. ун-та, 1990. – 176 с.

21. Пивоварова А. А. Эффективность санкции уголовно-правовой нормы / А. А. Пивоварова // Уголовно-правовой запрет и его эффективность в борьбе с современной преступностью : сб. науч. трудов. – Саратов : Саратовск. Центр по исследованию проблем организованной преступности и

коррупции, Сателлит, 2008. – С. 127.

22. Фролова О. Г. Злочинність і система кримінальних покарань (соціальні, правові та кримінологічні проблеми й шляхи їх вирішення за допомогою логіко-математичних методів) / О. Г. Фролова. – К. : АртЕк, 1997. – 208 с.

23. Карпец И. И. Наказание. Социальные, правовые и криминологические проблемы / И. И. Карпец. – М. : Юрид. лит., 1973. – 228 с.

24. Дементьев С. И. Построение уголовно-правовых санкций в виде лишения свободы / С. И. Дементьев. – Ростов н/Д : Изд-во Ростовск. ун-та, 1986. – 160 с.

Калмыков Д. О. Санкції статті 299 Кримінального кодексу України: сучасний стан і перспективи вдосконалення / Д. О. Калмыков // Форум права. – 2013. – № 2. – С. 205–215 [Електронний ресурс].

Здійснено комплексний науковий аналіз санкцій частин 1 і 2 ст.299 КК України через призму правил конструювання кримінально-правових санкцій. Виявлено недоліки в їх побудові та запропоновано шляхи усунення цих недоліків.

***

Калмыков Д.А. Санкции статьи 299 Уголовного кодекса Украины: современное состояние и перспективы совершенствования

Осуществлен комплексный научный анализ санкций частей 1 и 2 ст.299 УК Украины через призму правил конструирования уголовно-правовых санкций. Выявлены недостатки в их построении и предложены пути устранения этих недостатков.

***

Kalmykov D.O. Sanctions of Clause 299 of the Criminal Code of Ukraine: Current Status and Perspectives for Improvement

Complex scientific analyses of sanctions under part 1 and 2 of Clause 299 of the Criminal Code of Ukraine is done in the article through the prism of the rules of construction of criminal law sanctions. Errors in their construction are detected and means for eliminating such errors are proposed.